

Особливості вивчення готовності здобувачів вищої освіти до організації діалогічного навчання в початковій школі

К. В. Фомін

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, Україна
Corresponding author. E-mail: katelyna.fomin@pnu.edu.ua

Paper received 03.02.21; Accepted for publication 16.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-246IX97-03>

Анотація. У статті висвітлено теоретичні аспекти щодо підготовки майбутніх учителів до діалогічного навчання учнів початкової школи. Представлено сутність і структуру професійно-педагогічної діяльності майбутніх педагогів в контексті проблеми дослідження. Визначено критерії готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання: когнітивно-пізнавальний, операційно-комунікативний, потребово-мотиваційний, рефлексивно-ціннісний. Обґрунтовано особливості вивчення цієї готовності у професійній практиці. Подано результати опитування українських вчителів щодо виокремлення ними важливих ціннісних орієнтацій, компетентностей, педагогічного досвіду для ефективної діалогічної взаємодії в освітньому середовищі початкової школи.

Ключові слова: діалогічне навчання, початкова школа, майбутні вчителі, здобувачі вищої освіти, підготовка фахівців.

Вступ. У сучасних умовах інтегрування національних систем освіти до світового простору зростають вимоги до якості підготовки фахівців у педагогічних університетах. Професійна мобільність та глобалізація розширюють можливості дистанційного навчання, підвищується попит на висококваліфікованих учителів на ринку праці. Тому сучасній школі необхідний інноваційний і творчий педагог, здатний до критичного мислення й активної комунікації з учнями у форматі діалогу. Адже «організація діалогічного навчання в школі служить педагогічним засобом особистісного розвитку, розвиває соціальні навички та емоційний інтелект», а «інтерактивний підхід у навчанні студентів стимулює розвиток творчих здібностей та ініціативності у пізнанні» [4]. Отож, проблема професійної підготовки майбутніх учителів до діалогічного навчання учнів, починаючи з початкової школи, є особливо актуальною.

Огляд публікацій з теми дослідження. Діалог як засіб спілкування та розуміння, критичного мислення і розвитку особистості, її становлення як громадянина в умовах відродження національної системи освіти в Україні досліджували такі вчені, як: С. Гончаренко, В. Кононенко, М. Шкіль, М. Ярмаченко; методологічні аспекти людиноцентризму, педагогічної взаємодії та співпраці – В. Андрущенко, Г. Васянович, В. Кремень. Проблеми професійної підготовки вчителів початкової школи знайшли своє відображення у публікаціях: В. Бондаря, О. Будник, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, О. Савченко, Л. Хомич та ін.; окремі аспекти діалогічного навчання – Л. Бурман, М. Вашуленко, В. Вихрущ, Л. Зазуліна, Г. Іванюк та ін.

Мета статті – висвітлити особливості організації діалогічного навчання та підготовки вчителів до налагодження активної взаємодії учнів в освітньому процесі; представити результати опитування педагогів початкової школи з досліджуваної проблеми.

Методи дослідження. Для написання статті автором здійснено аналіз психолого-педагогічних праць, нормативно-правових документів до освіти для визначення сутності теоретичних положень щодо діалогічного навчання учнів та особливостей професійної компетентності вчителя, зокрема його

готовності до організації навчання з використанням діалогу. Для виявлення ставлення педагогів-практиків до окресленої проблеми нами проведено опитування та здійснено аналіз його результатів. В опитуванні взяли участь 93 респонденти.

Результати дослідження. Професійно-педагогічна діяльність майбутніх педагогів – це надскладний об'єкт дослідження, що має певну структуру. Науковцями (О. Будник, О. Дубасенюк, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, Л. Хомич та ін.) доведено, що в структурі будь-якої діяльності взаємопов'язаними є такі складові: мотиваційна, змістовна, процесуальна. Рівень оволодіння готовністю до педагогічної діяльності дозволяє оцінювати не тільки знання студентів, але і ступінь оволодіння ними різними формами і видами організації педагогічної діяльності, ставленням до навчання та суб'єктів навчально-педагогічного процесу, набуття майбутніми педагогами ознак ціннісно-рефлексивної взаємодії в процесі професійно-педагогічної діяльності [3].

У нашому дослідженні готовність майбутніх педагогів до організації діалогічного навчання розглядаємо як складне динамічне утворення, репрезентоване взаємодією суб'єктивної (психолого-педагогічних якостей майбутнього педагога, рівнем професійного опанування майбутньою професією і процесів професійного саморозвитку) і об'єктивної (освітнє середовище) реальності і конкретизоване в теоретично обґрунтованих критеріях. Розроблені нами теоретико-методологічні засади формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання потребують дослідно-експериментальної перевірки.

Для емпіричного дослідження необхідно визначити критеріальну структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання. Ми виходили з того, що критерій (з лат. criterium «розрізнення») – «підстава для оцінки чогось», це необхідна і достатня умова вияву певного явища чи процесу, а критеріальний підхід діагностування рівня готовності майбутніх учителів початкової школи уможливило виокремлення рівнів сформованості цієї якості як на особистісному, так і на поведінковому рівні та її характерних ознак. Під

критеріями готовності майбутніх педагогів ми розуміємо взаємозв'язані складові, наявність і вираженість яких утворює відповідний рівень і може діагностуватися за певними показниками.

Опираючись на класифікації дослідників [5; 6; 7; 8], критеріями готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання виділяємо наступні: когнітивно-пізнавальний, операційно-комунікативний, потребово-мотиваційний, рефлексивно-ціннісний. Ми усвідомлюємо, що кожний із зазначених критеріїв є відображенням цілісного процесу професійної підготовки майбутнього учителя початкової школи, його професійного становлення як інноваційного фахівця в системі сучасної школи, здатного до самоактуалізації, самомотивації, ціннісного ставлення до професійної діяльності, партнерської взаємодії зі всіма суб'єктами навчально-виховного процесу. Визначені критерії розкриваються через систему емпіричних показників, які відображають ступенево-рівневу сформованість готовності майбутнього учителя початкової школи до організації діалогічного навчання.

Особливостями вивчення готовності майбутніх педагогів до діалогічного навчання в початковій школі є те, що необхідно враховувати основні положення психолого-педагогічної науки, які стосуються проблеми професіоналізму діяльності і спілкування та діалогового педагогічного спілкування. Нами враховані наступні теоретичні положення.

По-перше, в наукових доробках учених більшою мірою зосереджено на висвітленні компонентів готовності майбутніх фахівців різних спеціальностей (А. Бистрюкова, О. Пехота, Т. Стригуневич, Т. Тихонова, П. Харченко, та ін.). Більшість учених, виокремлюють в структурі готовності взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-вольовий, когнітивно-інтелектуальний, креативно-діяльнісний.

По-друге, діалогічне навчання базується на основних принципах і засадах діалогічного спілкування, яке висвітлюється в науковій літературі з позиції певних аспектів: соціально-філософського, культурологічного, методологічного, психологічного, педагогічного тощо. Так, сутність і специфіка діалогу розкривається в роботах М. Бахтіна, М. Бубера, Г. Буша, В. Біблера, Я. Яноушека, І. Аватера та ін. Аналізу методологічних проблем діалогічного спілкування присвячені роботи К. Абульханової-Славської, Л. Буєвої, М. Кагана та інших авторів.

По-третє, у працях М. Алексєєвої, Г. Балла, В. Кан-Каліка, Г. Ковальова, О. Киричука, О. Леонтьєва, Х. Лійметса, Т. Титаренко, В. Семиченко та інших обґрунтовується розуміння педагогічного спілкування як різновиду професійного спілкування, через яке відбувається соціально-психологічна та педагогічна взаємодія вчителя з учнями. Змістом такої взаємодії виступає обмін інформацією, здійснення виховних впливів, створення оптимальних умов для розвитку мотивації навчання школярів і забезпечення творчого характеру їх навчальної діяльності тощо [8].

По-четверте, варто враховувати залежність від стильових особливостей спілкування вчителя з учнями різноманітних психолого-педагогічних феноменів: рівня пізнавальної активності школярів (А. Андрєєв,

О. Киричук); мотивації навчальної діяльності учнів (Ю. Гаганов, Н. Неупокоева, Н. Пророк); ефективності вивчення гуманітарних дисциплін (С. Шеїн); особливостей адаптації першокласників до школи (Н. Зеленова); сприймання учнями навчальних телепередач (Т. Беляєва); моральної самосвідомості молодших школярів, їх ставлення до себе та інших, до учбової діяльності (Н. Маслова, В. Рахматшаєва); емоційного досвіду учнів та особливостей міжособистісних стосунків у дитячому колективі (М. Березовін, О. Бодальов, Л. Криволап, Р. Стеркіна) тощо.

Теоретичною основою експериментального дослідження готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання, на нашу думку, може слугувати розроблений у вітчизняній та зарубіжній психології особистісний підхід (К. Абульханова-Славська, С. Рубінштейн, Л. Петровська, О. Соколова, Г. Мюррей, Г. Олпорт та ін.), згідно з яким спілкування розглядається як єдність двох взаємопов'язаних, але якісно відмінних рівнів: зовнішнього, поведінкового, операційно-дієвого та внутрішнього, глибинного, який включає в себе мотиваційно-сміслові, ціннісні характеристики особистості і відіграє визначальну, детермінуючу роль стосовно першого.

Наступною особливістю дослідження окресленої нами проблеми є виокремлення важливих ціннісних орієнтацій, компетентностей, досвіду педагога, який користується авторитетом і повагою в освітньому середовищі [1]. Для цього ми провели опитування серед вчителів шкіл Івано-Франківської області (Україна), щоб виявити їхні думки з цього питання. Результати опитування подано на рис. 1.

Рис. 1. Рефлексії учителів-практиків щодо авторитетності та іміджу сучасного педагога

Як бачимо, серед освітян поширеною є думка про те, що головне для підвищення ефективності навчання – це інноваційний підхід до викладання, «нестандартне вирішення поставлених проблем», на що вказали 35,5% (33 із 93 респондентів); «розвиток в учнів самостійності, критичного мислення» (35 опитаних, що становить 37,6%). На останньому місці серед характеристик ідеального педагога стоять такі параметри, як: володіння методикою і технікою

викладання (6 осіб), а також підтримання дисципліни і порядку в класі (4 особи).

Висновки. Організацію діалогічного навчання майбутніх учителів у контексті формування в них професійної готовності до використання моделі діалогічного навчання в освітньому середовищі школи вбачаємо як цілісну систему такої підготовки, яка включає: педагогічне цілепокладання, завдання, зміст, методи, прийоми, засоби й форми організації роботи учнів і вчителя в діалогічному навчанні, оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності тощо. Тому в роботі зі студентами важливо враховувати організаційно-методичні аспекти, що передбачають діалогізацію: змісту освіти; форм і методів організації

освітнього процесу; спілкування у контексті організації відповідних навчальних груп на засадах взаєморозуміння і взаємоповаги; критичної рефлексії учасників взаємодії [3; 4].

Особливостями дослідження проблеми організації діалогічного навчання учнів початкової школи та формування у майбутніх вчителів готовності до вирішення цих завдань є, передусім, орієнтація на інноваційні підходи до роботи, використання нестандартних методик і кращих європейських практик викладання [2], інтерактивних технологій для розвитку самостійності та критичного мислення у дітей [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. Чернівці: Букрек, 2015. 840 с.
2. Budnyk, O. Innovative Competence of a Teacher: best European Practices // Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2019. 6(1), P. 76-89. DOI: 10.15330/jpnu.6.1.76-89.
3. Budnyk, O., Fomin, K., Novoselska, N., Voitovych, A. Preparing Teachers to Organize Dialogic Learning of Students: Communicative Aspect // Revista Inclusiones, 2020. Vol. 7. Núm. 4. Octubre/Diciembre, P. 117-129.
4. Fomin, K., Budnyk, O., Matsuk, L., Mykhalchuk, O., Kuzenko, O., Sirenko, A., Zakharasevych, N. Dynamics of Future Teachers' Cognitive Readiness Development to Organize Students' Dialogic Learning // Revista Inclusiones, 2020. Vol. 7. Esp. Octubre/Diciembre/Junio, P. 276-288.
5. Киричук О. В. Проблеми психології педагогічної взаємодії // Психологія: Респ. наук.-метод. зб. / редкол.: О. В. Киричук (відп. ред.) та ін. К.: Освіта, 1991. Вип. 37, С. 3-12.
6. Littleton, K., Howe, Ch. (ed.). Educational Dialogues: Understanding and Promoting Productive Interaction. London: Routledge, 2010. 356 p.
7. Muhonen, H., Rasku-Puttonen, H., Pakarinen, E., Poikkeus, A.-M., Lerkkanen, M.-K. Knowledge-building patterns in educational dialogue // International Journal of Educational Research, 2017, 81, P. 25-37. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2016.10.005>
8. Підборський Ю. Г. Застосування діалогових технологій у навчально-виховному процесі // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 22 (257), Ч. I, С. 132-139.

REFERENCES

1. Beh, I. Selected scientific papers. Education of personality. Volume 1. Chernivtsi: Bookrek, 2015. 840 p.
2. Budnyk, O. Innovative Competence of a Teacher: best European Practices // Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2019. 6(1), P. 76-89. DOI: 10.15330/jpnu.6.1.76-89.
3. Budnyk, O., Fomin, K., Novoselska, N., Voitovych, A. Preparing Teachers to Organize Dialogic Learning of Students: Communicative Aspect // Revista Inclusiones, 2020. Vol. 7. Núm. 4. Octubre/Diciembre, P. 117-129.
4. Fomin, K., Budnyk, O., Matsuk, L., Mykhalchuk, O., Kuzenko, O., Sirenko, A., Zakharasevych, N. Dynamics of Future Teachers' Cognitive Readiness Development to Organize Students' Dialogic Learning // Revista Inclusiones, 2020. Vol. 7. Esp. Octubre/Diciembre/Junio, P. 276-288.
5. Kyrychuk, O. Problems of psychology of pedagogical interaction // Psychology: Rep. scientific method zb. / editor: O.V. Kyrychuk (responsible editor) and others. K.: Education, 1991. Issue.37, pp. 3-12.
6. Littleton, K., Howe, Ch. (eds.). Educational Dialogues: Understanding and Promoting Productive Interaction. London: Routledge, 2010. 356 p.
7. Muhonen, H., Rasku-Puttonen, H., Pakarinen, E., Poikkeus, A.-M., Lerkkanen, M.-K. Knowledge-building patterns in educational dialogue // International Journal of Educational Research, 2017, 81, P. 25-37. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2016.10.005>
8. Pidborsky, Y. Application of dialogue technologies in the educational process // Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University, 2012. 22 (257), Part I, P. 132-139.

Features of studying the readiness of higher education students to organize dialogic learning in primary school

K. V. Fomin

Abstract. The article highlights the theoretical aspects of preparing future teachers for dialogic training of primary school students. The essence and structure of professional and pedagogical activity of future teachers in the context of the research problem are presented. The criteria of readiness of future primary school teachers for the organization of dialogic teaching are determined: cognitive, operational-communicative, need-motivational, reflexive-value. The peculiarities of researching this readiness in professional practice are substantiated. The results of the survey of Ukrainian teachers on the selection of important value orientations, competencies, pedagogical experience for effective dialogic interaction in the educational environment of primary school are presented.

Keywords: dialogic training, primary school, future teachers, high education students, professional training.